

Bērnu tiesību konvencija

Izpl.:
VISPĀRĒJAS LIETOŠANAS

CRC/GC/2002/2
2002. gada 15. novembris

Oriģināls: ANGLŪ VALODĀ

BĒRNU TIESĪBU KOMITEJA
Trīsdesmit otrā sesija
2003. gada 13.–31. janvāris

VISPĀRĒJAIS KOMENTĀRS Nr. 2 (2002)

Neatkarīgu valsts cilvēktiesību iestāžu loma bērnu tiesību veicināšanā un aizsardzībā

1. Saskaņā ar Bērnu tiesību konvencijas 4. pantu dalībvalstis “veic visus attiecīgos likumdošanas, administratīvos un citus pasākumus, lai īstenotu šajā konvencijā atzītās tiesības”. Neatkarīgas valsts cilvēktiesību iestādes (VCI) ir svarīgs mehānisms Konvencijas īstenošanas veicināšanai un nodrošināšanai, un Bērnu tiesību komiteja uzskata, ka viens no pienākumiem, ko dalībvalstis ir uzņēmušās, ratificējot Konvenciju, ir šādu struktūru izveide, lai nodrošinātu Konvencijas īstenošanu un sekmētu bērnu tiesību vispārēju ieviešanu praksē. Šajā saistībā Komiteja ir atzinīgi novērtējusi VCI un bērnu tiesībsargu/bērnu lietu komisāru amatu, un līdzīgu neatkarīgu struktūru izveidi vairākās dalībvalstīs, lai veicinātu un uzraudzītu Konvencijas īstenošanu.

2. Komiteja izdod šo vispārējo komentāru ar mērķi mudināt dalībvalstis veidot neatkarīgas iestādes, lai veicinātu un uzraudzītu Konvencijas īstenošanu, un atbalstīt tās šajā saistībā, izstrādājot šo iestāžu pamatelementus un nosakot darbības, kas tām būtu jāveic. Ja šādas iestādes jau ir izveidotas, Komiteja aicina valstis pārskatīt šo iestāžu statusu un to, cik efektīvi tās veicina un aizsargā Bērnu tiesību konvencijā un citos attiecīgos starptautiskos dokumentos noteiktās bērnu tiesības.

3. 1993. gadā Pasaules Cilvēktiesību konference pieņēma Vīnes deklarāciju un rīcības programmu, kurā atkārtoti apstiprināja, ka “valsts iestādēm (..) ir būtiska un konstruktīva nozīme cilvēktiesību sekmēšanā un aizsardzībā”, un mudināja “izveidot vai stiprināt savas (..) iestādes”. ANO Ģenerālā asambleja un GE.02-45736 (E) 061202 Cilvēktiesību komisija ir atkārtoti aicinājusi dibināt valsts cilvēktiesību iestādes, uzsverot, ka VCI ir svarīga loma cilvēktiesību veicināšanā un aizsardzībā, kā arī sabiedrības informēšanā par šīm tiesībām. Tā kā savās vispārējās pamatnostādnēs attiecībā uz periodisko ziņojumu sagatavošanu Komiteja pieprasa dalībvalstīm sniegt informāciju par “visām neatkarīgajām iestādēm, kas izveidotas, lai veicinātu un aizsargātu bērnu tiesības (..)”,¹ tā šo jautājumu konsekventi skata savā dialogā ar dalībvalstīm.

4. VCI jāveido atbilstoši Principiem, kuri attiecas uz cilvēktiesību aizsardzības un veicināšanas valsts iestāžu statusu ("Parīzes principi"), ko Ģenerālā asambleja pieņēma 1993. gadā² un Cilvēktiesību komisija nosūtīja 1992. gadā.³ Šajos minimālajos standartos ir sniegti norādījumi par šādu valsts iestāžu izveidi, kompetenci, pienākumiem, sastāvu, tostarp plurālismu, neatkarību, darbības metodēm un tiesas iestāžu darbībām pielīdzināmām darbībām.

5. Lai gan pieaugušajiem, kā arī bērniem ir nepieciešamas neatkarīgas VCI, kas aizsargātu viņu cilvēktiesības, pastāv vēl arī citi iemesli, kāpēc bērnu cilvēktiesībām ir jāpievērš īpaša uzmanība. Viens no šiem iemesliem ir fakts, ka bērnu attīstības stāvokļa dēļ viņi ir mazāk aizsargāti pret cilvēktiesību pārkāpumiem, kā arī tas, ka joprojām reti ņem vērā bērnu viedokli un vairumam bērnu nav balsttiesību, un viņi nevar būtiski ietekmēt politisko procesu, no kura ir atkarīga valdības reaģēšana cilvēktiesību jautājumos; turklāt bērniem ir grūti izmantot tiesu sistēmu savu tiesību aizsardzībai vai tiesiskos aizsardzības līdzekļus, kad tiek pārkāptas viņu tiesības, un parasti bērniem ir ierobežota piekļuve tām organizācijām, kas varētu aizsargāt viņu tiesības.

6. Pieaug to dalībvalstu skaits, kas izveido neatkarīgu speciālistu bērnu cilvēktiesību iestādes un tādas institūcijas kā bērnu tiesībsargs un komisārs bērnu lietās. Ja resursi ir ierobežoti, ir jāapsver, kā visefektīvāk izlietot pieejamos resursus, lai veicinātu un aizsargātu ikvienas personas, tostarp bērnu, cilvēktiesības, un šajā saistībā, iespējams, vislabākā pieeja ir izveidot vispārēju VCI, kas īpašu uzmanību pievērš bērniem. Vispārējas VCI struktūrā jāiekļauj vai nu identificējams komisārs, kas ir īpaši atbildīgs par bērnu tiesību aizsardzību, vai kāda konkrēta nodaļa vai struktūra, kas ir atbildīga par bērnu tiesību aizsardzību.

7. Komiteja uzskata, ka katrai valstij ir nepieciešama neatkarīga cilvēktiesību iestāde, kas ir atbildīga par bērnu tiesību veicināšanu un aizsardzību. Komiteja galvenokārt rūpējas par to, lai šī iestāde, lai kāds būtu tās veids, spētu neatkarīgā un efektīvā veidā uzraudzīt bērnu tiesību ievērošanu un veicināt un aizsargāt šīs tiesības. Ir būtiski izveidot "integrētu pieeju" bērnu tiesību veicināšanai un aizsardzībai un nodrošināt, lai šajā nolūkā cieši sadarbojas visas valstī esošās cilvēktiesību iestādes.

Uzdevumi un pilnvaras

8. Ja iespējams, VCI darbībai ir jābūt konstitucionālai un tās uzdevumiem ir jābūt vismaz noteiktiem tiesību aktos. Komiteja uzskata, ka šo iestāžu uzdevumos ir jāiekļauj pēc iespējas plašāks cilvēktiesību veicināšanas un aizsardzības darbību spektrs, pamatojoties uz Bērnu tiesību konvenciju, tās papildu protokoliem un citiem atbilstošiem starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem, tādējādi faktiski aptverot bērnu cilvēktiesības, jo īpaši viņu pilsoniskās, politiskās, ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības. Tiesību aktos ir jāiekļauj noteikumi, kuros jānosaka konkrētas, ar Bērnu tiesību konvenciju un tās papildu protokoliem saistītas funkcijas, pilnvaras un pienākumi attiecībā uz bērniem. Ja VCI ir izveidota pirms Konvencijas pieņemšanas vai ja tā ir izveidota, skaidri nenorādot Konvenciju kā dibināšanas pamatu, ir jāveic nepieciešamie pasākumi, tostarp jāievieš vai jāgroza tiesību akti, lai nodrošinātu attiecīgās iestādes uzdevumu atbilstību Konvencijas principiem un noteikumiem.

9. VCI jāpiešķir nepieciešamās pilnvaras, lai tās varētu efektīvi pildīt savus uzdevumus, tostarp tām jāpiešķir pilnvaras uzklaut ikvienu personu un iegūt informāciju un dokumentus, kas nepieciešami to kompetencē ietilpstošu situāciju novērtēšanai. Šo pilnvaru vidū jābūt pilnvarām veicināt un aizsargāt visu dalībvalsts jurisdikcijā esošo bērnu tiesības ne tikai saistībā ar konkrēto valsti, bet arī saistībā ar visām attiecīgajām valstis un privātajām struktūrām.

Iestādes izveides process

10. VCI izveides procesam jābūt konsultatīvam, iekļaujošam un caurspīdīgam, tas jāšāk un jāatbalsta valdības augstākajos līmeņos, un tajā jāietver visi attiecīgie valsts, likumdošanas un pilsoniskās sabiedrības elementi. Lai nodrošinātu VCI neatkarību un efektīvu darbību, tām ir nepieciešama atbilstoša infrastruktūra, finansējums (tostarp vispārējām iestādēm – finansējums, kas paredzēts tieši bērnu tiesību aizsardzībai), personāls, telpas un brīvība no tādas finanšu kontroles, kas var mazināt to neatkarību.

Resursi

11. Lai gan Komiteja atzīst, ka šis ir ļoti delikāts jautājums un ka dalībvalstu rīcībā ir atšķirīgs daudzums ekonomisko resursu, Komiteja uzskata, ka valstu pienākums ir paredzēt saprātīgu finansiālo nodrošinājumu valsts cilvēktiesību iestāžu darbībai, paturot prātā Konvencijas 4. pantu. Ja valsts iestādēm nav līdzekļu, lai tās varētu efektīvi izmantot savas pilnvaras, to uzdevumiem un pilnvarām var nebūt jēgas, vai arī to pilnvaru īstenošana var būt ierobežota.

Plurālistiska pārstāvība

12. VCI ir jānodrošina, lai to sastāvā būtu plurālistiskā veidā pārstāvēti dažādi pilsoniskās sabiedrības elementi, kas piedalās cilvēktiesību veicināšanā un aizsardzībā. Tām ir jācenšas šajā procesā cita starpā iesaistīt tās nevalstiskās organizācijas (NVO), kas darbojas cilvēktiesību, diskriminācijas novēršanas un bērnu tiesību jomā, tostarp bērnu un jauniešu vadītas organizācijas, kā arī arodbiedrības, sociālās un profesionālās (ārstu, juristu, žurnālistu, zinātnieku u. c.) organizācijas, augstākās mācību iestādes un ekspertus, tostarp ekspertus bērnu tiesību jomā. Valdības departamenti šajā procesā jāiesaista tikai padomdevēju statusā. VCI jāizveido atbilstošas un caurspīdīgas amatā iecelšanas procedūras, tostarp atklāts un konkurētspējīgs darbinieku atlases process.

Tiesiskās aizsardzības līdzekļu nodrošināšana bērnu tiesību pārkāpumu gadījumos

13. VCI jābūt pilnvarotām izskatīt atsevišķas sūdzības un lūgumus, tostarp tās sūdzības un lūgumus, ko iesnieguši bērni vai kas iesniegti bērnu vārdā, un veikt izmeklēšanu. Lai varētu efektīvi veikt šādu izmeklēšanu, tām ir jābūt pilnvarotām izjautāt lieciniekus un piespiest viņus atbildēt, piekļūt atbilstošajiem dokumentārajiem pierādījumiem un piekļūt aizturēšanas vietām. Tām ir arī pienākums censties nodrošināt, lai bērniem jebkuros viņu tiesību pārkāpumu gadījumos ir pieejami efektīvi tiesiskās aizsardzības līdzekļi – neatkarīgu personu padomi, aizstāvība un sūdzību iesniegšanas procedūras. Atbilstošā gadījumā VCI jāuzņemas starpniecība un sūdzībā iesaistīto pušu samierināšana.

14. VCI ir tiesības atbalstīt bērnu lietu izskatīšanu tiesā, tostarp a) savā vārdā ierosināt tiesā lietas saistībā ar bērniem un b) iestāties tiesā ierosinātajās lietās, lai informētu tiesu par tiem cilvēktiesību jautājumiem, kas ir saistīti ar konkrētajām lietām.

Pieejamība un līdzdalība

15. VCI jābūt ģeogrāfiski un fiziski pieejamām visiem bērniem. Paturot prātā Konvencijas 2. pantu, tām ir proaktīvi jāuzrunā visas bērnu grupas, jo īpaši pašas neaizsargātās grupas un grupas, kas atrodas visnelabvēlīgākajā situācijā, piemēram (bet ne tikai), bērni aprūpes vai aizturēšanas iestādēs, bērni no mazākumtautību un pamatiedzīvotāju grupas, bērni ar

invaliditāti, bērni, kas dzīvo nabadzībā, bēgļu un migrantu bērni, ielu bērni un bērni ar īpašām vajadzībām tādās jomās kā kultūra, valoda, veselības aprūpe un izglītība. Ar VCI saistītajos tiesību aktos ir jāiekļauj šīs iestādes tiesības konfidenciali piekļūt tiem bērniem, kas atrodas jebkura veida alternatīvajā aprūpē, un jebkurām iestādēm, kurās atrodas bērni.

16. Saskaņā ar Konvencijas 12. pantu VCI ir būtiska nozīme cieņas veicināšanā pret bērniem visos jautājumos, kas viņus skar, gan valdībā, gan visā sabiedrībā. Šis vispārējais princips jāpiemēro valsts cilvēktiesību iestāžu izveidei, organizēšanai un darbībām. Iestādēm ir jānodrošina, ka tās var tiešā veidā sazināties ar bērniem un ka bērni ir pienācīgi iesaistīti un uzklauti. Varētu veidot bērnu padomes, kas varētu kalpot kā padomdevējas struktūras VCI, lai veicinātu bērnu līdzdalību jautājumos, kas skar viņu intereses.

17. Lai nodrošinātu pilnīgu atbilstību Konvencijas 12. pantam, VCI jāizstrādā īpaši piemērotas konsultāciju programmas un radošas komunikācijas stratēģijas. Jāizstrādā dažādi piemēroti veidi, kādos bērni var sazināties ar iestādi.

18. VCI jābūt tiesīgām tiešā veidā, neatkarīgi un katrā gadījumā atsevišķi ziņot par stāvokli bērnu tiesību jomā gan sabiedrībai, gan parlamenta struktūrām. Šajā ziņā dalībvalstīm ir jārīko ikgadējas debates parlamentā, lai deputātiem būtu iespēja apspriest VCI darbu attiecībā uz bērnu tiesībām un to, kā valsts ievēro Konvenciju.

Ieteicamās darbības

19. Turpmāk tekstā ir sniegts informatīvs, bet ne pilnīgs to darbību uzskaitījums, kas VCI jāveic saistībā ar bērnu tiesību īstenošanu, paturot prātā Konvencijas vispārējos principus. Tām ir:

a) jāizmeklē ikviens bērnu tiesību pārkāpums, pamatojoties uz sūdzību vai pēc savas iniciatīvas, ievērojot savas pilnvaras;

b) jāievāc dati par jautājumiem, kas saistīti ar bērnu tiesībām;

c) pēc valsts iestāžu pieprasījuma vai pēc savas iniciatīvas jā sagatavo un jāpublicē atzinumi, ieteikumi un ziņojumi par jebkuru jautājumu, kas saistīts ar bērnu tiesību veicināšanu un aizsardzību;

d) jāpārskata ar bērnu tiesību aizsardzību saistīto tiesību aktu un praktiskas darbības atbilstība un efektivitāte;

e) jāveicina valsts tiesību aktu, noteikumu un praktiskas darbības saskaņošana ar Bērnu tiesību konvenciju, tās papildu protokoliem un citiem starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem, kas attiecas uz bērnu tiesībām, un jāveicina to efektīva īstenošana, tostarp sniedzot padomus valsts un privātajām struktūrām par to, kā izskaidrot un piemērot Konvenciju;

f) jānodrošina, lai valsts ekonomikas politikas izstrādātāji ņemtu vērā bērnu tiesības, nosakot un izvērtējot valsts ekonomikas un attīstības plānus;

g) jāpārskata un jāziņo par to, kā valdība īsteno bērnu tiesības un uzrauga situāciju šajā jomā, cenšoties nodrošināt, lai tiktu atbilstoši sagrupēti statistikas dati un regulāri vākta cita informācija ar mērķi noteikt, kas darāms, lai īstenotu bērnu tiesības;

h) jāmudina ratificēt visus atbilstošos starptautiskos cilvēktiesību dokumentus vai pievienoties tiem;

i) saskaņā ar Konvencijas 3. pantu, kas paredz, ka visās darbībās attiecībā uz bērniem primārajam apsvērumam jābūt viņu interesēm, jānodrošina, lai tiktu rūpīgi apsvērta tiesību aktu un politikas nostādņu ietekme, sākot no to izstrādes posma un beidzot ar īstenošanu, un pat pēc tam;

j) paturot prātā 12. pantu, jānodrošina, lai bērni paustu savus viedokļus un šie viedokļi tiktu uzklauti visos jautājumos, kas skar viņu cilvēktiesības, un izšķirošos jautājumos, kas attiecas uz viņu tiesībām;

k) jāaizstāv un jāveicina jēgpilna bērnu tiesību NVO, tostarp pašu bērnu organizāciju, līdzdalība to valsts tiesību aktu un starptautisko dokumentu izstrādē, kas skar bērnus;

l) jāveicina sabiedrības izpratne un informētība par bērnu tiesību svarīgumu, tālab cieši jāsadarbojas ar plašsaziņas līdzekļiem un jāveic vai jāfinansē izpēti un izglītības pasākumi šajā jomā;

m) saskaņā ar Konvencijas 42. pantu, kas nosaka dalībvalstīm pienākumu “ar piemērotiem un efektīviem līdzekļiem plaši informēt par Konvencijas principiem un noteikumiem gan pieaugušos, gan bērnus”, jāvairo valdības, valsts aģentūru un plašas sabiedrības izpratne par Konvencijas noteikumiem un jāuzrauga veidi, kādos valsts pilda savus pienākumus šajā saistībā;

n) jāpalīdz formulēt mācību programmas bērnu tiesību jomā, pētīt šīs tiesības un integrēt tās skolu, augstāko mācību iestāžu mācību programmās un speciālistu aprindās;

o) jāveic izglītošana cilvēktiesību jomā, īpašu uzmanību pievēršot bērniem (papildus plašas sabiedrības izpratnes vairošanai par bērnu tiesību svarīgumu);

p) jāierosina tiesvedības, lai aizstāvētu bērnu tiesības valstī vai nodrošinātu juridisko palīdzību bērniem;

q) ja vajadzīgs, jāiesaistās starpniecības vai samierināšanas procesos pirms tiesvedību ierosināšanas;

r) jāsniedz tiesām eksperta slēdzieni bērnu tiesību jomā attiecīgi *amicus curiae* statusā vai kā personai, kas iestājas tiesvedībā;

s) saskaņā ar Konvencijas 3. pantu, kas nosaka, ka dalībvalstis “nodrošina to, lai iestādes, dienesti un struktūras, kas ir atbildīgas par bērnu aprūpi vai aizsardzību, atbilstu kompetentu iestāžu noteiktajiem standartiem, īpaši drošības, veselības un personāla lieluma un piemērotības ziņā, kā arī tiktu veikta kompetenta uzraudzība”, jāapmeklē jauniešu aizturēšanas iestādes (un visas vietas, kur bērni tiek aizturēti labošanas vai sodīšanas nolūkos) un aprūpes iestādes, lai ziņotu par situāciju un sniegtu ieteikumus uzlabojumiem;

t) jāveic citi ar iepriekš minētajām darbībām saistīti pasākumi.

Ziņošana Bērnu tiesību komitejai un sadarbība starp VCI un Apvienoto Nāciju Organizācijas aģentūrām, un cilvēktiesību mehānismi

20. VCI jāsniedz neatkarīgs ieguldījums ziņošanas procesā atbilstīgi Konvencijai un citiem starptautiskajiem dokumentiem un jāuzrauga to ziņojumu patiesums, kurus valdība sniedz starptautiskajām cilvēktiesību līguma struktūrām saistībā ar bērnu tiesību ievērošanu, tostarp VCI šim nolūkam var izmantot dialogu ar Bērnu tiesību komiteju tās pirmssesijas darba grupā un citās atbilstošās līgumu izpildes uzraudzības iestādēs.

21. Komiteja pieprasa, lai dalībvalstis savos ziņojumos Komitejai iekļauj sīku informāciju par VCI juridisko pamatu, uzdevumiem un galvenajām atbilstošajām darbībām. Sagatavojot ziņojumus Komitejai, dalībvalstīm ir lietderīgi konsultēties ar neatkarīgām cilvēktiesību iestādēm. Tomēr dalībvalstīm ir jārespektē šo iestāžu neatkarība un to neatkarīgās funkcijas saistībā ar informācijas sniegšanu Komitejai. Nav atbilstīgi deleģēt ziņojumu izstrādi VCI vai iekļaut to pārstāvjus valdības deleģācijās, kuras nosūta pārskatīt ziņojumus Komitejā.

22. Turklāt VCI ir jāsadarbjas Bērnu tiesību komitejas īpašo procedūru ietvaros, tostarp ar valsts un tematiskajiem mehānismiem, jo īpaši ar Īpašo ziņotāju par bērnu tirdzniecību, bērnu prostitūciju un bērnu pornogrāfiju un ar ģenerālsekretāra īpašo pārstāvi jautājumos par bērniem un bruņotiem konfliktiem.

23. Apvienoto Nāciju Organizācijai ir ilgtermiņa palīdzības programma valsts cilvēktiesību iestāžu izveidei un stiprināšanai. Šī programma, ko galvenokārt īsteno Augstā cilvēktiesību komisāra birojs (*OHCHR*), sniedz tehnisku palīdzību un veicina reģionāla un pasaules mēroga sadarbību un informācijas apmaiņu starp valstu cilvēktiesību iestādēm. Ja vajadzīgs, dalībvalstīm jāizmanto šī palīdzība. Arī Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu fonds (*UNICEF*) piedāvā dalīties ar savu kompetenci un veidot tehnisko sadarbību šajā jomā.

24. Turklāt saskaņā ar Konvencijas 45. pantu Komiteja gadījumos, kuros tā šādu rīcību uzskata par atbilstošu, var specializētajām ANO aģentūrām, *OHCHR* un jebkurai citai kompetentai struktūrai pārsūtīt tos dalībvalstu ziņojumus, kuros ir iekļauts lūgums vai norādīta nepieciešamība saņemt tehnisku padomu vai palīdzību VCI izveides jomā.

VCI un dalībvalstis

25. Valsts ratificē Bērnu tiesību konvenciju un apņemas to pilnībā īstenot. VCI uzdevums ir neatkarīgā veidā uzraudzīt valstu atbilstību Konvencijai un valstu panākumus ceļā uz tās īstenošanu un darīt visu iespējamo, lai nodrošinātu pilnīgu bērnu tiesību ievērošanu. Lai gan iestādei var nākties izstrādāt projektus, lai veicinātu un aizsargātu bērnu tiesības, valdība nedrīkst deleģēt VCI savus uzraudzības pienākumus. Ir būtiski, ka iestādes var pašas brīvi noteikt savu darba kārtību un lemt par savām darbībām.

VCI un NVO

26. Nevalstiskajām organizācijām ir svarīga loma cilvēktiesību un bērnu tiesību veicināšanā. Ņemot vērā VCI juridisko pamatu un īpašās pilnvaras, šīm iestādēm ir papildu loma. Ir būtiski, lai iestādes cieši sadarbotos ar NVO un valdības respektētu gan VCI, gan NVO neatkarību.

Reģionālā un starptautiskā sadarbība

27. Reģionāli un starptautiski procesi un mehānismi, kuru ietvaros VCI dalās ar savu pieredzi un prasmēm, var stiprināt un vienot šīs iestādes, jo, savās attiecīgajās valstīs veicinot un aizsargājot cilvēktiesības, tās saskaras ar vienādām problēmām.

28. Šajā saistībā bērnu tiesību jautājumos VCI ir jāapspriežas un jāsadarbjas ar atbilstošajām valsts, reģionālajām un starptautiskajām organizācijām un iestādēm.

29. Bērnu cilvēktiesību jautājumus neierobežo valstu robežas, un arvien pieaug nepieciešamība pēc atbilstošiem reģionālajiem un starptautiskajiem pasākumiem reaģēšanai dažādu bērnu cilvēktiesību pārkāpumu gadījumos (tostarp tādos kā sieviešu un bērnu nelikumīga pārvadāšana, bērnu pornogrāfija, bērni kareivji, bērnu darbs, slikta izturēšanās pret bērniem, bēgļu un migrantu bērni u. c.). Tiek veicināti starptautiski un reģionāli mehānismi un informācijas apmaiņa, jo tādā veidā VCI var mācīties no citu VCI pieredzes, kopīgi stiprināt viena otras pozīcijas un sniegt ieguldījumu tādu cilvēktiesību problēmu risināšanā, kas skar gan valstis, gan reģionus.

Piezīmes

¹ Vispārējās pamatnostādnes par to periodisko ziņojumu formu un saturu, kas dalībvalstīm jāiesniedz atbilstoši Konvencijas 44. panta 1. punkta b) apakšpunktam (CRC/C/58), 18. punkts.

² Principi, kuri attiecas uz cilvēktiesību aizsardzības un veicināšanas valsts iestāžu statusu ("Parīzes principi"), Ģenerālās asamblejas 1993. gada 20. decembra Rezolūcija 48/134, pielikums.

³ Cilvēktiesību komisijas 1992. gada 3. marta Rezolūcija 1992/54, pielikums.
